

Miksi erotilanteisiin liittyviä riskejä tulee arvioida?

Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeessa on kehitetty lapsilähtöistä riskiarvioinnin mallia, jota on testattu hankepaikkakunnilla. Kattava riskienarviointimalli on tarkoitettu sote-ammattilaisten käyttöön, ja tarvittaessa yhteistyötahona voi olla myös poliisi. Turvassa-hanke (2019–2021) kehittää käytäntöjä vaativiin ero-, huolto- ja tapaamisriitoihin.

Kärjistyneissä eroriidoissa lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta uhkaavia riskejä ei tällä hetkellä riittävästi ammattilaisten keskuudessa tunnisteta, toteaa projektipäällikkö **Johanna Vaitomaa**.

Kohti moniammatillista riskienarviointia

– Tavoitteena on, että riskejä osattaisiin paremmin tunnistaa, nimetä ja ehkäistä moniammatillisessa arvioinnissa, joka tuottaa ammattilaisten yhteisen tilannekuvan lapsen ja vanhempien elämäntilanteesta. Haluamme kirkastaa ammattilaisten katsetta nimenomaan lapsen turvallista kasvua uhkaaviin riskeihin erotilanteissa. Mitä varhemmin havaitaan kriittisiä signaaleja, sitä paremmin pystytään riskejä madaltamaan.

Hanketyöntekijä **Paula Stenroos** vahvistaa, että on erittäin tärkeää huomioida lapsen osallisuus sekä ottaa puheeksi lapsen kokemukset ja ajatukset.

– Lapsi tulee kohdata aidosti ja antaa hänelle aikaa. Lisäksi riskiarvioinnin tulisi olla systemaattista, kun kohdataan konfliktitilanteissa apua tarvitsevia ihmisiä.

Tarvitaan käsitteiden määrittelyä

Johanna Vaitomaa mukaan tilannetta hankaloittaa osaltaan se, että vaativat erotilanteet ovat ilmiönä määrittelemätön ja siten tilastoimaton.

– Olemme tehneet määrittelyä ja asiakasryhmäjaottelua, mistä on ollut apua tilanteiden tunnistamiseen ja moniammatillisen yhteistyön käynnistämiseen. Tutkimusten mukaan noin 10 % eroista on vakavasti konfliktitilanteita.

Moniammatillisessa keskustelussa tarvitaan yhteistä kieltä, jotta osallistujat ymmärtävät toisiaan. Nykyisellään riskienarviointia ei erotilanteissa välttämättä tehdä, tai jos tehdään, se on sattumanvaraista ja perustuu siihen, millaisia huolia työntekijä tilanteesta tunnistaa. Kattava käsitteistö auttaa tunnistamaan riskitekijöitä lapsen näkökulmasta ja on ensimmäinen askel auttamissuunnitelmaan.

Palvelupolut ehyiksi

Kokemusasiantuntijat ovat tuoneet esille, että ammattilaiset eivät riittävästi tunnista riskitekijöitä ja vanhemmat voivat tulla sivuuteksi huoliensa kanssa. Kokemusten mukaan ammattilaiset myös herkästi vetäytyvät tilanteesta toteamalla, että tämä asia ei kuulu heidän työtehtäviinsä. Riskien tunnistamisen lisäksi tarvitaan siis myös asiakkaan palvelupolun kehittämistä.

– Esimerkiksi vieraannuttamistapauksissa tällaista väliin putoamista tapahtuu paljon. Vieraannuttaminen on ilmiönä tutkijoiden ja ammattilaisten keskuudessa vielä kiistanalainen, Johanna Vaitomaa kertoo.

– Toinen palveluiden saamista hankaloittava ilmiö on huoltoriita, jossa toinen vanhempi käyttää oikeudenkäyntien kierrettä väkivallan muotona vuosien ajan. Ammattilaisten kanta on usein se, että oikeusprosessin ollessa kesken ei voida auttaa, koska ajatellaan, että vanhemmat hakevat todisteita oikeudenkäyntiä varten. Toisaalta se tarkoittaa myös, että lapsi jää moneksi vuodeksi ilman apua. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten auttamisvelvoitetta ei oikeusprosessi poista. Tällaisia aukkokohtia palveluissa voi olla, kun kyseessä on vaativa erotilanne.

Laaja riskienarviointimalli

Hankkeessa kehitetty vaativien erotilanteiden riskienarviointimalli sisältää 25 riskitekijää ja lisäksi niitä indikoivat tekijät. Lukumäärä havainnollistaa, kuinka monta lapsen elämään vaikuttavaa osa-alueita ammattilaisten täytyy arvioida.

– Lasta haavoittavia asioita voi olla useita. Vanhemmalla voi olla psyykkisiä tai neuropsykiatrisia haasteita, jotka vaikeuttavat vanhempana toimimista. Pahimmillaan riskiarvio voi paljastaa uhkan lapsen kaappaamisesta, seksuaalisesta tai fyysisestä väkivallasta, äärimmillään perhesurmasta, Johanna Vaitomaa kuvailee.

Paula Stenroos muistuttaa, että riskien ohella on tärkeää havaita myös mahdollisesti suojaavat tekijät ja voimavarat ja pyrkiä vahvistamaan niitä.

– Lapsella ja vanhemmilla voi olla käynnissä erilaisia palveluita ja asiakkuuksia, mutta ongelma on, että ammattilaisten tieto tilanteesta on sirpaleista ja hajallaan. Moniammatillinen riskiarviointi tuottaisi yhteisen tilannekuvan, jonka perusteella apua voidaan tehokkaammin tarjota.

Pitkäkestoisia prosesseja

Vaitomaa ja Stenroos painottavat, että prosessin johtajuutta ei sovi unohtaa. Pikavoittoja ei ole tarjolla.

– Jonkun on aina otettava johtovastuu. On ymmärrettävä, että tarvitaan pitkäkestoista työskentelyä, sillä äkilliset interventiot ja lyhyet tapaamiset eivät auta konflikteista eteenpäin.

– Turvassa-hankkeessa olemme mallintaneet pitkäjänteistä muutostyöskentelyä. Olemme ottaneet käyttöön rinnakkaisvanhemmuuden käsitteen, jota ei suomalaisessa keskustelussa vielä ole paljoakaan käytetty. Tilanteissa, joissa sovinnollisen yhteistyön edellytykset ovat olemattomat, työskentelemme kohti turvallisen rinnakkaisvanhemmuuden tukemista.

Menestyksekkäät pilotoinnit Turussa ja Mikkelissä

Turun ensi- ja turvakoti ry ja Viola – väkivallasta vapaaksi ry Mikkelissä ovat pilotoineet Turvassa-hankkeen riskienarviointimallia moniammatillisissa Haastavat erot -työryhmissä. Paula Stenroosin mukaan ammattilaisten kommentit ovat olleet hyvin myönteisiä.

– Mallin avulla saadaan lapsen näkökulma esiin ja pystytään seulomaan tilannetta kokonaisvaltaisesti. Moniammatillisessa työryhmässä syntyy eri näkökulmia ja laaja-alaisesti tietoa. Haastavat erot -työryhmät ovat konsultatiorakenteita kaikkein vaikeimpia erotilanteita varten. Työryhmässä voidaan arvioida riskejä, luoda tilannekuvaa ja tarjota toimenpidesuosituksia.

Johanna Vaitomaa toteaa, että ryhmässä toimijoiden näkökulmat ja osaamisalueet täydentävät toisiaan.

– Siinä on järjestöjen ja julkisen

sektorin toimijat rinnakkain. Osallisina ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset, poliisi ja monikulttuurisuuden asiantuntija.

Stenroos korostaa, että asiakastyön näkökulmasta moniammatillisuus on arvokas voimavara.

– Vaativissa erotilanteissa ammattilainen ajautuu yksin helposti umpikujaan. Haastavat erot -työryhmä on otettu hyvin vastaan sekä Turussa että Mikkelissä, kokemukset ovat todella myönteisiä. Lähestymistapa on sitoutunut ja ratkaisuhakuinen, eikä työryhmässä arvioida yksittäisen työntekijän onnistumisia vaan tarjotaan tukea ratkaisujen löytämiseen.

Moniammatillisessa työryhmässä lapsen näkökulma kirkastuu, sillä erotilanteessa vanhemmat voivat häidissänsä oireilla monin tavoin, jolloin lapsen ääni helposti hukkuu vanhempien voimakkaan käytöksen alle.

Järjestöosaamista OT-keskuksiin

Eropalveluita on valtakunnallisilla hankkeilla kehitetty voimakkaasti, ja ne toimivatkin varhaisen tuen näkökulmasta hyvin. Sen sijaan vaativissa erotilanteissa palvelupolut ovat epäselviä ja ihmiset putoavat palveluiden väliin. Syntyy häiriökysyntää, kun asiakas pyörii palvelujärjestelmässä hakien epätoivoisesti apua, mutta tullen jatkuvasti torjutuksi. Häiriökysyntä aiheuttaa kustannuksia ja inhimillistä kärsimystä.

– Palvelupolkujen kehittäminen vastaamaan paremmin eronneiden lasten ja vanhempien tarpeita on asia, jota haluamme edistää ensi vuonna, Johanna Vaitomaa toteaa.

– Olemme rakentamassa yhteistyötä Osaamis- ja tukikeskusten eli OT-keskusten kanssa järjestöjen erityisosaamisen linkittämiseksi niiden toimintaan.

OT-keskukset ovat kehitteillä olevia rakenteita palveluiden tuottamiseen sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaan lasten, nuorten ja perheiden vaativin tarpeisiin.

– Tällä hetkellä kolmella alueella, eli Länsi-Suomessa, Itä- ja Keski-Suomessa sekä Pohjois-Suomessa, on sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistusrahaston tukema valmistelutyö käynnissä. Konfliktitilanteet erot eivät ole olleet fokuksessa millään alueella, vaikka ammattilaisille tehdyissä kyselyissä juuri niiden käsitteilyyn kaivataan koulutusta ja työkaluja. OT-keskuksissa luodaan juuri sellaisia konsultatiorakenteita, joista meillä on osaamista ja kokemusta. Suhtautuminen järjestöjen erityisosaamiseen on ollut myönteistä, Johanna Vaitomaa toteaa.

Hankkeen päätösseminaari "Jokainen on #turvassa" järjestetään 2.12. Helsingissä. Tapahtumassa kerrotaan hankkeen tuloksista ja tuotoksista.

– Tuolloin on tarkoitus saada julkaisuun vaativien erojen käsikirja, jota olemme tehneet yhteistyössä kehittämisverkostojemme kanssa.

1 Puheeksi ottaminen / riskien tunnistaminen

2 Riskien arviointi 1-3 (matala-keskitaso-korkea)

3 Työsuunnitelma: tavoitteet ja toimenpiteet

4 Seuranta ja tarkistukset

Ensi- ja turvakotien liitto ry, Turun ensi- ja turvakoti ry ja Viola – väkivallasta vapaaksi ry toteuttavat hankkeen yhdessä useiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Projektipäällikkö Johanna Vaitomaa
p. 050 566 0197
etunimi.sukunimi@etkl.fi

ensijaturvakotienliitto.fi/turvassa-hanke-kehittaa-kaytanta-vaativiin-huolto-ja-tapaamisriitoihin/